

**ШЕЛУДЬКО А. В.**

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

## СКЛАДНІ СЛОВА СИНТАКСИЧНОГО ТИПУ В УКРАЇНСЬКО-АНГЛІЙСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ

*(на матеріалі прози Оксани Забужко)*

Статтю присвячено проблемі перекладу українських складних слів синтаксичного типу англійською мовою. Звертається увага на той факт, що часте вживання одиниць такого типу характерне для ідіостилю Оксани Забужко. Наводяться способи перекладу складних слів синтаксичного типу англійською мовою, аналізуються шляхи подолання труднощів, які можуть виникнути при відтворенні цих одиниць.

**Ключові слова:** словотвір, художній переклад, синтаксичне словоскладання.

Статья посвящена проблеме перевода украинских сложных слов синтаксического типа на английский язык. Особое внимание уделено тому факту, что частое использование единиц такого типа является характерным для идиостиля Оксаны Забужко. В статье анализируются способы перевода сложных слов синтаксического типа на английский язык.

**Ключевые слова:** словообразование, художественный перевод, синтаксическое словообразование.

The article deals with the problem of translation of syntactic compounds from Ukrainian into English. Considerable attention is given to the wide usage of syntactic compounds in Oksana Zabuzhko's texts. Different ways of translation syntactic compounds from Ukrainian into English have been analyzed. The article singles out the ways of overcoming difficulties that occur in translation of fiction.

**Key words:** word-formation, translation of fiction, syntactic compounds.

Урахування значення словотвірних засобів у художньому перекладі є важливим, адже вони можуть вживатися як стилістичний прийом, з метою вираження емоційної оцінки. Крім того, широке вживання одиниць, утворених певним типом словотворення, може характеризувати ідіостиль письменника чи письменниці. Поняття “ідіостиль” розуміємо як сукупність основних стильових особливостей, які характеризують твори того чи іншого автора.

Проведене дослідження виявило, що однією з рис ідіостилю Оксани Забужко є широке вживання складних слів синтаксичного типу (СССТ). Крім того, була зафіксована наявність значної кількості довгих, поширених речень та іноземні вкраплення: *П'ять балів, дівушка. You have completed your research [3:162]. A+, girl! You have completed your research [4]. А що, not a bad idea [3:164]. Hmm, not a bad idea [4].* Всі проаналізовані особливості об'єднує те, що вони візуально виділяються в тексті.

Оксана Забужко декілька років перебувала в Америці, зокрема як фулбрайтівський стипендіат, у її творах чітко прослідковується вплив англійської мови: *Слухай – каже Донна, й обличчя її випогоджується спокоем знайденного рішення: looks like the guy is severely sick. Don't you think so [3:164]? “Listen,” says Donna as her face clears up with the discovery of a solution: “Looks like this guy is severely sick, don't you think [3]?”* Можливо, письменниця свідомо вдається до частого використання слів синтаксичного типу творення.

**Метою статті** є визначення шляхів перекладу українських складних слів синтаксичного типу англійською мовою. Особлива увага приділяється тому, що збереження структури СССТ може бути важливим тому, що вживання одиниць такого типу характерне для ідіостилю Оксани Забужко.

**Актуальність** теми зумовлена необхідністю розвивати лінгвістичний аспект часткової теорії українсько-англійського перекладу, аналізувати особливості перекладу текстів неблизько споріднених мов.

**Об'єктом** дослідження є одиниці, утворені синтаксичним словоскладанням, що були виокремлені з прозових творів Оксани Забужко.

**Предмет дослідження** – способи перекладу СССТ англійською мовою.

**Наукова новизна.** У статті аналізуються способи перекладу українських складних слів синтаксичного типу.

У якості ілюстративного **матеріалу дослідження** було обрано прозові твори сучасної української письменниці Оксани Забужко та їхні англійські переклади: роман “Польові дослідження з українського сексу” (переклад Галини Грин), повісті Оксани Забужко “Дівчатка” (переклад Аскольда Мельничука) і “Я, Мілена” (переклад Марко Коринника і Марти Хорбан).

У попередніх дослідженнях ми розглядали особливості синтаксичного словоскладання в англійській та українській мовах [1]. У перекладознавчих студіях проблема синтаксичного словоскладання залишається недостатньо вивченою. Складні слова синтаксичного типу утворюються внаслідок семантично-синтаксичної компресії. Вони виникають з причини описати певне явище, для назви якого не існує лексичної одиниці, максимально стисло, що надає висловленню

певної експресивності, чіткіше відтворює його емоційне забарвлення, забезпечує цілісність номінації [2:192].

Такий спосіб словотвору привертає увагу читача, одразу виділяється в тексті навіть візуально, надає виразу оригінальності: *... ось тоді, зачинивши за ним двері зі змішаним відчуттям не-до-кінця-зіграного-спектаклю, вогняного шворня “як-же-його-жити-далі”, встромленого в мозок, і тим розтрушеним по тілі лихоманково-нудотним дрозжем ... [3:140]. ... коли-небудь наша незалежна, чи радше ще-не-вмерла, якщо до того часу не вмере, мала б запровадити якусь спецвідзнаку – за кількість українізованих койкомісць ... [3:46].*

Одиниці такої структури вже не сприймаються українською аудиторією як дивні й не зрозумілі. Активне вживання нашими письменниками одиниць, утворених за цією моделлю, здатне збагатити ресурси сучасної української мови: *... осипалися долі платочки тернового цвіту, чий-то-кінь стояв, чутко напорошивши уші ... [3:109].*

В українській мові складні слова синтаксичного типу в основному належать до оказіоналізмів: *Що єдиний наш вибір, отже, був і залишається – межі жертвою і катом: між небуттям і буттям-яке-вбиває [3:165]? And that our only choice, therefore, was and still remains between victim and executioner: between nonexistence and an existence that slowly kills you [4].*

В українській мові узуальні СССТ представлені синонімічними структурами типу *де-не-де, десь-не-десь, коли-не-коли, де-не-коли, день-у-день, рік-у-рік, день-при-дні, як-не-як, сам-на-сам, віч-на-віч, нога-за-ногу* (... немов погрубшала кістками, і форми, підкреслені за домашньою позою – рука на спинці крісла, ногою-за-ногу назверх вивернутий клуб, щільно обтягнений спідницею ... [5:138]. ... as if her bones had thickened and the shapes that were emphasized by her homey pose – her arm on the back of the chair, her hip turned up from the way she had crossed her legs, and her skirt pulled taut over it ... [6:143]).

Більшість проаналізованих СССТ складаються з трьох елементів і структурно подібні словосполученню:

*... опускає себе на краєчок стільця обережненько, мов скляну, намагаючись дихати рівно, на раз-два-три, вдих, раз-два-три, видих, сеанс медитації, мало що не йога, в-душу-в-Бога, хху-у-у ... [7:65]. ... she drops herself down the edge of the seat carefully as though she were*

*made of glass, trying to breathe evenly one two three inbreath one two three outbreath, a meditation session, almost fucking yoga, ah ... [8].*

У цьому прикладі СССТ *раз-два-три* перекладається словосполученням, а одиниця *в-душу-в-Бога* не відтворюється.

Було також зафіксовано СССТ, що складаються з чотирьох, п'яти, шести і навіть дев'яти елементів:

*... от чого Мілена, немало на віку таких вечорів зазнавши, прагнула домогтися від своїх героїнь і від себе, в одній із найперших текстових заставок (потім кимось безслідно знятій) це називалося допомогти-українській-жінці-знайти-себе-в нашому-складному-часі, ну і що оце з того повиходило [5:141]? ... that's what Milena, who had known no small number of such evenings in her life-time, strove to obtain from her heroines and from herself. In one of the very first scripts (someone had later cut these lines without leaving a trace) this was called helping-the-Ukrainian-woman-find-herself-in-our-complicated-time [6:147].*

Серед проаналізованих СССТ є також одиниці, структурно подібні реченню:

*Все було гаразд, поки Мілена працювала в службі новин – двічі на день з'являлася перед камерою з увімкненим ув очах вологим сльозом “о-яка-ра-дість-знову-вас-бачити” (бо глядачів треба любити, як знай повторював режисер, і Мілена це вміла – вона й із знайомими це часом уміла, якщо тільки не дуже бувала втомлена) ... [5:125]. Everything was fine as long as Milena was working in the news department. Twice a day she would appear before the camera with the moist light of 'oh-what-a-joy-it-is-to-see-you-again' [6:126].*

СССТ перекладається одиницею, утвореною шляхом синтаксичного словоскладання і також структурно подібною реченню.

Оскільки синтаксичне словоскладання належить до активних способів словотвору англійської мови, відтворення українських СССТ англійськими одиницями подібної будови не створює труднощі перекладачеві. Проте, аналіз способів перекладу українських СССТ виявив, що у більшості випадків (63 %) вони перекладаються словосполученням: *... на шкільні вечори ходила – а ходила ревно, як мусульманин до мечеті! – в позиченій блузці й куценькій, піонерській ще, білий-верх-чорний-низ, спідничці ... [3:153]. She went to school*

*dances religiously – every Friday without fail, like a Moslem to the mosque! – in a borrowed blouse and too-short skirt from her Pioneer Girl days (white top, black bottom) ... [4].*

У нашій культурі вираз *білий-верх-чорний-низ* вже сприймається як єдине поняття, що позначає форму одягу. У цільовій культурі такого поняття немає, тому перекладачка подала пояснення в дужках. Проте, на нашу думку, можна було перекласти складним словом синтаксичного типу *white-top-black-bottom*. Така форма вказувала б на те, що мається на увазі якесь поняття. Крім того, подібний переклад відтворював би особливості стилю письменниці.

Це саме стосується й наступного прикладу:

... “Лена”, – каже він, і таким незвичайно тихим, скрадливим бринить це зовсім доросле “Лена”, і така дивна усмішка торкає йому вуста, і Ленця подається, таким балетним рухом, з-п’ятки-на-носок, йому назустріч, і зависає ногою в повітрі ... [7:52]. ... *Fawn, he says, with an unusually intimate, creepy, utterly adult tone, and a strange smile on his lips, and Effie steps toward him like a ballerina, leg suspended in the air, heel to toe – and while they exchange a few hushed word ... [8].*

В оригіналі складна одиниця *з-п’ятки-на-носок* слугує своєрідною назвою руху, в перекладі відбувається семантична декомпресія і втрат експресивності.

У 20 % випадків українське складне слово синтаксичного типу перекладається СССТ: ... *і все-таки якимось дивом це була вона, повернена наново в своїй навіть-не-двадцятилітній, вічно-підлітковій довершеності ... [7:38]. ... and yet amazingly enough, it was her, newly returned in her incomparable-not-quite-twenty-year old prime ... [8].* У такий спосіб вдається передати і зміст, і експресивність складного слова.

СССТ може перекладатися підрядним реченням:

*Що єдиний наш вибір, отже, був і залишається – межи жертвою і катом: між небуттям і буттям-яке-вбиває [3:165]? And that our only choice, therefore, was and still remains between victim and executioner: between nonexistence and an existence that slowly kills you [4].*

СССТ позначає складне поняття, виражене іменником, яке перекладається описово. Проте, в цьому випадку також потрібно було

відтворити форму СССТ (*existence-that-slowly-kills-you*), адже це важливо для відтворення ідіостилю авторки.

У 13 % випадків СССТ перекладається простим словом:

... але то явно з подачі дорослих, то їхнє шістдесятництво залузане перетікало через дітей від родини до родини, тонесенькою цівочкою із на-той-час-уже-добряче-прикрученого крана ... [7:48].  
... but that was passed on from the grownups, it was the frigging legacy of the sixties generation that was passed on from family to family in a thin stream from a closed tap [8].

У цьому випадку переклад простим словом не лише призводить до втрати експресивності, а також не повністю передає значення композити, адже передається значення лише останнього компоненту *прикрученого* – *closed*. Водночас втрачається метафоричність виразу.

На відміну від попереднього, у цьому прикладі переклад простим словом дозволяє зберегти значення українського СССТ:

... ця облудна, потайна, граційна, розбещена, наскрізь порочна й невідпорно зваблива, палена зсередини невідомим вогнем Ленця-оленятко просто мусила, і то дуже рано, віднайти свій спосіб боронитися, зокрема й від все-і-вся-під-себе-підминаючої Дарки, – затуляючись тим єдиним, чим мала: тілом [7:55]. ... this perfidious, secret, gracious, spoiled, truly vicious and irresistibly attractive, inwardly aflame Effie-Fawn, simply had to find, at an early age, her own way of protecting herself, especially from the suffocating Darka, defending herself with what was most obviously hers, her body [8].

Англійський прикметник *suffocating*, який утворився від дієслова *suffocate* (що означає *душити, пригнічувати*), лише приблизно передає значення українського складного слова синтаксичного типу *все-і-вся-під-себе-підминаюча*, хоча в оригіналі завдяки саме такій формі вираження досягається більша виразність.

У проаналізованому матеріалі було зафіксовано алюзивні СССТ, складні слова-цитати:

*Ось вона, моя люба сестра, що сьогодні буде в студії зі мною і з вами, ось вона вже йде, гряди, голубице (заграв церковний гімн), гряди, солодка моя, тіло моє вже чекає на тебе, вже кохає тебе, як ніхто-не-кохав-через-тисячі-літ, о гряди [5:151]!*

Елементи складного слова *ніхто-не-кохав-через-тисячі-літ* – це віршована цитата, фрагмент з першого рядка вірша Володимира

Сосюри (*Так ніхто не кохав. Через тисячі літ / Лиш приходить подібне кохання...*). У перекладі не зберігається алюзія, одиниця перекладається поелементово:

*Here she is, my beloved sister who will be in the studio today with me and with you, here she comes now, come, my dove (a church hymn starts playing), come, my sweet, my body is waiting for you, loving you, as no-one-has-loved-for-thousands-of-years, oh come [6:160]!*

Українські читачі впізнають, що це цитата, адже цей вірш входить до шкільної програми. Читачам цільової культури цей вірш мало знайомий, тому складно відтворити алюзію й ефект упізнавання. Проте, існує переклад цієї поезії, здійснений Доріаном Ротенбергом *No one loved so before, In a thousand years one*. Тому СССТ можна було б перекласти *no-one-loved-so-before-in-a-thousand-years*, у такий спосіб вдається зберегти алюзію.

Також було зафіксовано СССТ з алюзією на українську народну пісню “Ой під вишнею, під черешнею”:

*... Роксолана – Варвара Апостол – Варвара Лангишівна, – ех, була колись Гетьманщина, а тепер пропала! – кругловидо-плахтянисті, ой-під-вишнею-під-черешнею кралі ще водяться, а от тих уже Біг дасть, уже й твоя нещаслива врода на два порядки грубіша, вульгарніша ... [3:157].*

Цитата використовується для виразного опису типу жіночої краси, оспіваної у народних піснях. У цьому випадку в перекладі передається образність опису, а не значення кожного елемента:

*... Roxolana, Varvara Apostol, Varvara Langyshivna – yup, those were the days, now gone for sure! You still get to see the full-faced, embroidered, fresh-off-the-farm-let's-go-dance-in-the-cherry-orchard variety, but not the true Cossack ladies, forget about those! And even your own good looks are already by two exponents coarser, more vulgar ... [4].*

Окрім алюзій-цитат, виражених складними словами синтаксичного типу, також було зафіксовано алюзію на картину Пікассо “Дівчинка на кулі”:

*Ленця мов не мала дитинства, не мала з чого виростати, всі дрібні, на позір непримітні жіноцькі навички самоукітальвання, на засвоєння яких, однак, кладеться ціле отроцтво ... все воно якось від роду було при ній, невід’ємне від її раз і назавше прецизно-акуратно*

вималюваної вже-готовою, ламкої золотоногої постаті – Брак? Модільяні? ні, Пікассо: дівчинка-на-кулі [7:43].

За допомогою алюзії на картину Пікассо вдається ще більше розкрити образ персонажу, виразніше передати граційність дівчини. Читач, якому знайома ця картина, одразу ж уявляє собі тендітну гімнастку, що балансує на кулі.

*It was as though Fawn had no childhood, nothing to outgrow, all the barely visible, minute women's ways of sculpting, transforming themselves into women...She seemed to have been endowed with everything at birth, a fully drawn, breakable gold-legged figure: Braque? Modigliani? No, Picasso, Girl on the Ball [8].*

У перекладі посилання на картину Пікассо стає більш очевидним завдяки написанню з великої літери.

Отже, ми окреслили шляхи перекладу українських СССТ англійською мовою, проаналізували причини, з яких важливо при перекладі зберігати структуру слів, утворених таким способом.

**Перспективним** є дослідження інших словотвірних особливостей ідіостилів різних письменників крізь призму перекладу.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Шелудько А. В. Контрастивно-перекладацькі основи аналізу складних слів синтаксичного типу (на матеріалі англійської та української мов) / Анна Володимирівна Шелудько, Андрій Едуардович Левицький // Проблеми зіставної семантики : зб. наук. статей / відп. ред. Тараненко О. О. – Вип. 9. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2009. – С. 33–38. 2. Худолій А. О. Динаміка функціональних змін у мові американської публіцистики кінця ХХ – на поч. ХХІ ст. : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / Анатолій Олексійович Худолій ; Київськ. нац. лінгв. ун-т. – К., 2003. – 275 с.

## ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

3. Забужко О. Польові дослідження з українського сексу : [роман] / Оксана Забужко. – К. : Факт, 2004. – 176 с. – (Першотвір). 4. Zabuzhko O. Field Work in Ukrainian Sex [Електронний ресурс] / O. Zabuzhko. – Режим доступу : <http://www.bu.edu/agni/fiction/print/2001/53-zabuzhko.html> 5. Забужко О. Я, Мілена : [повість] / Оксана Забужко // Сестро, сестро : [повісті та оповідання]. – [2-е вид.]. – К. : Факт, 2005. – С. 125–154. – (Першотвір). 6. Zabuzhko O. I, Milena / O. Zabuzhko // Two Lands, New Vision: stories from Canada and Ukraine. – New York : Coteau books, 1999. – P. 125–161. 7. Забужко О. Дівчатка : [повість] / Оксана Забужко // Сестро, сестро : [повісті та оповідання]. – [2-е вид.]. – К. : Факт, 2005. – С. 37–68. – (Першотвір). 8. Zabuzhko O. Girls [Електронний ресурс] / O. Zabuzhko. – Boston–New York–San Fransisco : Arrowsmith, 2005. – 38 p. – Режим доступу : <http://www.wordswithoutborders.org/article.php?lab=Girls>